

Il clom da cassandra

L'impuls primar per fundar ina uniun tetgala rumantscha è vegnì da la Val Schons

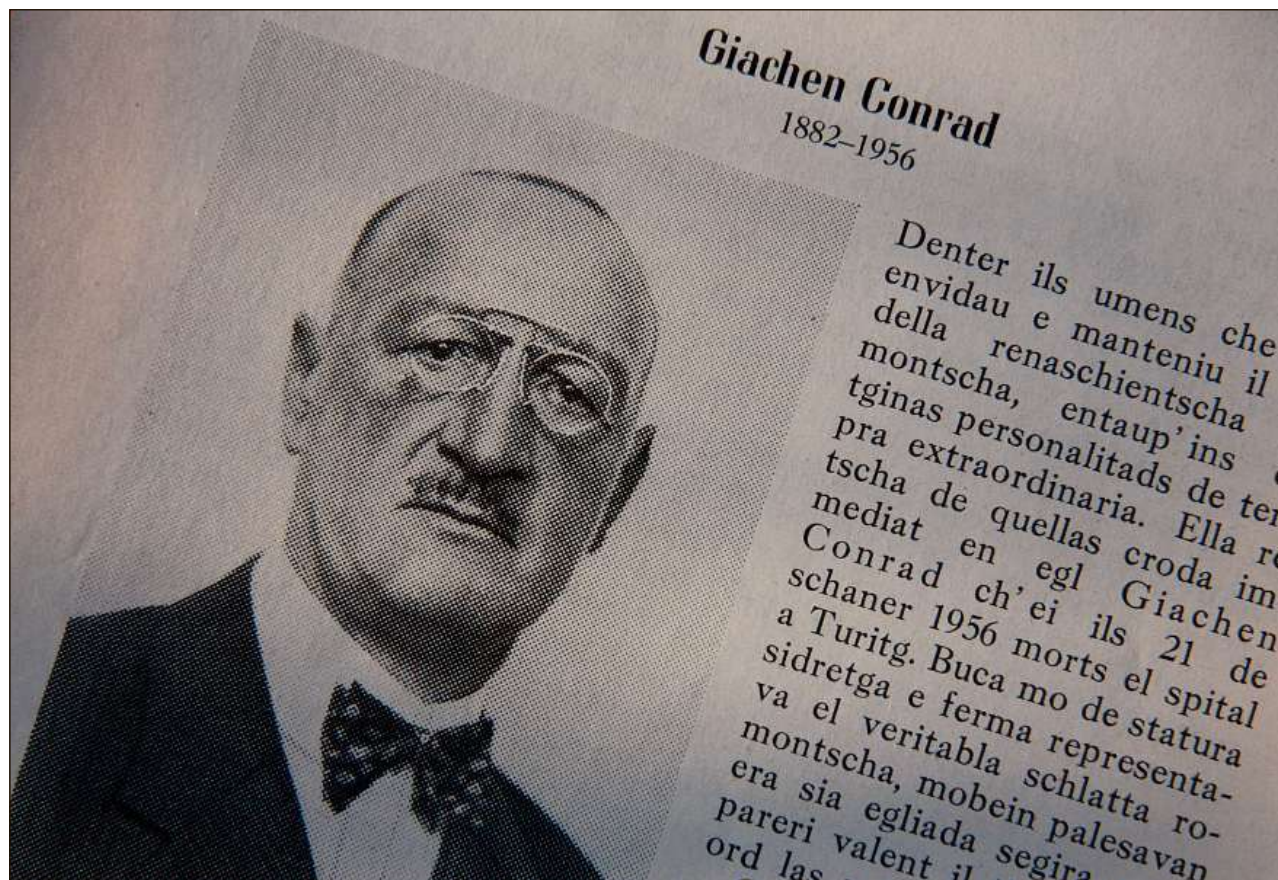
DAD ANDREAS CADONAU/ANR

■ **Ils 26 d'october 1919 èn 24 delegads da diversas organisaziuns regiunalas rumantschas sa radunads en il hotel Capricorn a Cuira per fundar la Lia Rumantscha. Detagls dal ravugl da la fundaziun da la Lia Rumantscha d'avant tschient onns pon ins intervegnir da la dissertaziun da Gion Lechmann edida l'onn 2005.** Per segn da partenza da la organisaziun tetgala da la Lia Rumantscha na valitescha *Gion Lechmann* betg la radunanza da fundaziun da la Lia Rumantscha dals 26 d'october 1919. En la dissertaziun edida l'onn 2005 da la chasa editura Huber numna l'actual rector da la Scuola chantunala in artigel dals 16 d'avrigl 1919 cumparì en la «Neue Bündner Zeitung». In artigel cun ina exclamaziun patriotica da salvar la cultura rumantscha periclitada. Tranter auter ha l'artigel tematisà la cuntinuada germanisaziun e stipulà la pretensiun vers la Rumantschia da finalmain esser pertscherta da la situaziun e dad iniziar cuntramesiras. L'artigel titulà cun «Kassandrastimme aus dem Hinterrhein» ord la plima da Giachen Conrad ha chattà atenziun avant 100 onns sco quai che Lechmann scriva en sia dissertaziun. Gia ils 27 da fanadur da l'onn 1919 ha Giachen Conrad dad Andeer manà ina radunanza d'orientaziun a Tusaun e formulà la pretensiun per ina organisaziun tetgala da la Rumantschia per franar il process d'erosiun. Cun unir las organisaziuns regiunalas existentas da lez temp e da fundar ina organisaziun tetgala per represchentar ils interess da la Rumantschia vers il chantun, la confederaziun e l'exteriur. Ils 26 d'october 1919 han 24 delegads da las uniuns existentas, la Societad retorumscha, la Romania, la Uniun dals Grischs, la Uniun romantscha da Cuira e da l'Uniun rumantscha da Schons discutà ed approvà ils statuts ed installà ina supranza durant ina sesida da quatter uras en il hotel Capricorn a Cuira. Ina supranza timunada da l'emprim presi-

dent da la Lia Rumantscha, Giachen Conrad.

Neutralità politica e confessionala
 Gia avant la fundaziun da la Lia Rumantscha ha il professor da l'Universitad da Fribourg, Pieder Tuor, puntuà l'impurtanza da la neutralità confessionala e politica per segirar l'existenza durabla dad ina organisaziun tetgala rumantscha. Las differenzas confessionalas da las regiuns rumantschas na duajan betg star en il center da las activitads da la nova organisaziun. Ellas nun eran dentant betg da snegar dal tuttafatg è la Lia Rumantscha e cuntinuadamain sespruvada da mantegnair l'equiliber confessional cun resguardar principis na perscrets enten occupar ils posts directivs. Lechmann pleudenta en sia lavur divers acts da disharmonia entaifer las uniuns regiunalas enaquella che l'equiliber confessional ni politic pareva dad esser disturbà. Principalmain en connex cun elecziuns dal presi-

Iniziant ed emprim president da la Lia Rumantscha, Giachen Conrad dad Andeer.

FOTO CALENDER PER MINTGA GI

dent da la Lia Rumantscha, Giachen Conrad.

di ubain dal secretari general. Gia l'onn 1919 è la part catolica conservativa da la Surselva stada indignada dad esser rappresentada sulet cun ina persuna en il cussegl da la Lia Rumantscha. E pli enconuschentas èn las reacziuns hanadas da la Romania en connex cun l'elecziun dal renanian *Hans Caprez* sco secretari general l'onn 1980. Caprez ha la finfinala desistì e *Bernard Cathomas* ha surpiglia il post dal secretari general. Reacziuns èn vegnidas quater onns pli tard da la Uniun dals Grischs cun l'elecziun dal Surmiran *Toni Cantieni* enstagl dal candidat Ladin, *Chasper Pult*.

Instanzas tar il chantun

Gia da bell'entschatta è l'organisaziun tetgala sespruvada dad acquistà daners publics per finanziar sias activitads. Il Cussegl pitschen, oz regenza grischuna, ha tractà gia l'onn 1919 l'emprima dumonda da la Lia per sustegn finanziar e propona en ses messadi per maun dal

dads da la Lia. La proposta dal cussegl pitschen ha provocà ina ferma debatta en il cussegl grond. La cumissiun predeliberanta ha proponì ina summa da 6000 francs. Il president da quella cumissiun, in deputà da Cuira, nun è stà intimà dals giavischs da la Lia Rumantscha e ha exprimì ses parairi ch'i na saja betg opportun da spender usché grondas summas per in tal sport. Interessant che sulet in deputà rumantsch, Giachen Michel Nay, ha puntuà en la debatta la gronda valur da la lingua e cultura rumantscha senza dentant far propostas concretas concernent il sustegn finanziar da la Lia. Els ulteriurs deputads rumantschs han taschi. In fatg che Lechmann attribuescha a tschertas resalvas principalmain da la vart da la Surselva vers la nova organisaziun tetgala rumantscha. Sustegn ha la Lia Rumantscha e sia istanza chattà tar il deputà Branscher da Tavau, in Gualser. El ha valetà la dumonda da la Lia per legitima e la promoziun da la cultura rumantscha per incarica chantunala. Sia proposta da conceder ils 10000 francs dumandads da la nova organisaziun tetgala rumantscha è vegnida approvada dal cussegl grond cun 35 vuschs ils 30 da schaner 1920. Igl è probabel stà l'emprima debatta dal Cussegl grond en chausa lingua e cultura rumantscha e bleras èn suadadas.

ILLUSTRAZIUN J. GUIDON